

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК (33.01+330.222+336.70:005.44](043.3)

Богдан ЛУЦІВ, Павло ЛУЦІВ

МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПАРАДИГМИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Досліджено політико-економічні засади реалізації функції регулювання на фінансових ринках. Наголошено, що теорія недосконалості ринку має бути відправною точкою для розуміння потреби посилення дієвості фінансового регулювання. Фундаментальним обґрунтуванням для запровадження фінансового регулювання є існування екстерналій (побічних ефектів) і інформаційних асиметрій між покупцем і продавцем. Розглянуто вплив екстерналій на фондовому ринку і вразливість банківської системи до психологічних настроїв вкладників і до різнопланових "ефектів зараження" (екстерналій), що може призвести до банківської паніки і, зрештою, до системної кризи.

Розглянуто поведінкову роль банків як фінансових посередників. Поява фінансових посередників зумовлена потребою у вирішенні проблем асиметричності інформації. Особлива увага звернута на існуванні в банківському секторі економіки двосторонньої асиметричності інформації. У цьому контексті показано зародження ланцюгового ефекту від втрати довіри до банківської системи України за останні роки і до появи фінансової паніки. Розкрито сценарій розвитку негативних подій у банківській системі. На статистичному масиві динаміки гривневих і валютних вкладів населення в І-му півріччі 2015 р. показано глибоке падіння депозитної бази окремих системоутворюючих банків України.

Досліджено комплекс заходів з регулювання банківської діяльності, зокрема система захисту (ex-post) та превентивні заходи (ex-ante). Зазначено, що ключовим елементом макропруденційної політики має бути посилення нагляду за системно значущими фінансовими інститутами, що має на меті завчасно виявляти проблеми та здійснювати інтервенції, спрямовані на недопущення фінансових криз.

Розкрито зміст регуляторного режиму і регуляторної стратегії у виробленні новітньої парадигми.

Реформа національної регуляторної системи повинна мати більше стратегічний ніж тактичний характер. Розглянуто основні принципи і підходи, на яких має базуватись новітня регуляторна парадигма. Охарактеризовано специфіку перебігу процесів взаємодії Національного банку України з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Запропоновано більш системний підхід до регулювання в банківській системі, а саме: макропруденційний підхід з використанням низки головних інструментів прямого пруденційного контролю.

Ключові слова: *фінансове посередництво, банки, банківське регулювання, банківський нагляд, фінансовий ринок, банкрутство банків, пруденційний контроль, НБУ, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.*

JEL: D 52, E20, E 27, E58, G20, G21, G33.

Постановка проблеми. Руйнівні наслідки впливу світової фінансової кризи на діяльність банків, локальні проблеми в діяльності значної кількості банків та актуальність перетворення наслідків цих проблем на системну кризу спонукають органи регулювання і нагляду усіх рівнів до усвідомлення значимості розуміння механізму взаємодії фінансових ринків і банківського сектору. Банки, зі свого боку, як домінуючі фінансові посередники не тільки посприяли формуванню передумов для виникнення фінансової кризи, але й забезпечили її інтернаціоналізацію.

Особливої гостроти це питання набуло за обставин, коли існуючі концепції ризик-менеджменту, що є основою усіх без винятку регуляторних підходів, не виправдали себе повною мірою. Відтак причиною виникнення кризи стали не зобов'язання банків, а низька якість активів. Саме такі обставини актуалізують пріоритетність дослідження регулювання діяльності банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним аспектам складної і багатопланової проблематики регулювання банківської діяльності у процесі фінансового посередництва як на мікро- так і на макроекономічному рівнях присвячено праці зарубіжних і вітчизняних науковців і практиків, зокрема таких вітчизняних авторів, як: О. Барановський, Т. Богдан, С. Волосович, М. Диба, Л. Конопатська, С. Онікієнко, Н. Перстньова, Л. Примостка, О. Чуб, Н. Швець та зарубіжних С. Кіндлебергер, Ф. Мішкін, Х. Мінські, Дж. Найман, Д. Сінкі, У. Шарп та інших.

З огляду на підвищення актуальності досліджуваної проблеми в умовах світової фінансової кризи невирішеним остаточно є ряд теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з формалізацією сутності регулювання діяльності банків, визначенням функцій і місця регулювання діяльності банків у процесі забезпечення стабільності функціонування фінансового посередництва у складних фінансово-економічних системах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні потреби необхідності подальшої модернізації концепції банківського регулювання шляхом пріоритетної розбудови його макро-пруденційних складових.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку викладення основного змісту статті щодо потреби модернізації регуляторної парадигми банківського сектору в нових виявах недосконалості фінансового ринку варто зазначити, що у політиці банківського регулювання у посткризовий період можна виокремити такі тенденції, які відображають певні зсуви у реалізації цієї політики.

1. Посилення об'єктивної необхідності покращення пакета регуляторних положень Базеллю III.

2. Повернення до структурного регулювання у банківській системі. Спільною рисою запровадження заходів структурного регулювання у банківській галузі є утримання моделі універсального банку в певних межах шляхом поділу видів діяльності, проводячи межу між "комерційним" та "інвестиційним" напрямками діяльності у банківському бізнесі.

3. Підтримка банків і режиму санації. Саме питання фінансової підтримки і санації банків мають першочергове значення при проведенні фінансових реформ.

Якщо взяти за основу результати дослідження реалізації економіко-правових підходів у сфері банківського регулювання, то можемо виявити певну циклічність у використанні положень суспільної і приватної концепції регулювання. Саме глобальна фінансова криза 2007–2008 рр. поставила під сумнів існуючий до тепер підхід до банківського регулювання, що сформувався під впливом положень теорії приватного регулювання, одночасно показала потребу у запровадженні більш системного і, головне, глобального підходу до регулювання галузі, що може інтерпретуватися як циклічне відхилення регуляторного маятника назад – до засад теорії суспільного регулювання, а саме: запровадження макроруденційних підходів у Базель III. Таким чином, глибина і масштабність наслідків фінансової кризи, які зародились у банківській системі, актуалізують потребу у реформуванні існуючої регуляторної політики.

Побудова системи регулювання на фінансових ринках має певне політекономічне підґрунтя. З економічної теорії відомо, що фінансові ринки є недосконалими. Тому саме теорія недосконалості ринку має бути відправною точкою для розуміння потреби посилення дієвості фінансового регулювання. Економічний аналіз практики фінансового регулювання дає змогу визначити, з яких причин фінансовим ринкам не вдається розвиватися відповідно до ідеалізованої моделі. Загалом можна визначити два фундаментальні обґрунтування для запровадження фінансового регулювання: існування екстерналій (побічних ефектів) і інформаційні асиметрії між покупцем та продавцем. Наявність хоча б одного із цих чинників може призвести до неспроможності конкурентного ринку генерувати суспільно оптимальний результат. Основним аргументом на користь фінансового регулювання є існування екстерналій на фінансових ринках. Екстерналії виникають у випадку, коли економічна діяльність призводить до втрат (погано для суспільства) або вигод (добре для суспільства) стосовно інших осіб, для яких вони не компенсуються і не оплачуються. Якщо екстерналія призводить до втрат, то її прийнято називати негативною, а якщо до отримання вигод – позитивною. Так, екстерналія на фондовому ринку виявляється у банкрутстві фінансових посередників, де банкрутство одного фінансового посередника може викликати сумніви у платоспроможності інших, що може призвести до панічного лавиноподібного – як за обсягами, так і за швидкістю – зняття коштів вкладниками банків [1]. Відомо, що банківська система будь-якої країни є вразливою до психологічних настроїв вкладників і до різнопланових “ефектів зараження” (екстерналії), які часто виявляються як “набіги на банки” (bank runs) або банківські паніки. Від ситуативних “набігів” або раптового вилучення депозитів вкладниками зазвичай страждають один або кілька банків, слабо пов’язаних між собою. У ситуації банківської паніки вилучення депозитів вкладниками набуває масового характеру і внаслідок дії каскадного ефекту зачіпає більшість банків. Вкладники й інші кредитори банків не можуть з упевненістю відрізнити платоспроможний банк від неплатоспроможного. Крах фінансових ринків і нестабільність призводять до системної кризи, яка зачіпає не лише окремих вкладників, але й здоров’я всієї економіки країни. Таким чином, через невдалий менеджмент, який призвів до банкрутства одного банку, власники цього збанкрутілого банку переклали витрати на власників інших банків, управління якими було більш успішним.

Продовжуючи логіку запровадження дієвого регулювання на фінансових ринках, зазначимо, що у сучасній економічній теорії, можливо, найбільш важливою причиною того, що ринки можуть функціонувати недосконало, є відмінності у доступі до інформації

і можливостях її інтерпретації та використання учасниками ринку. Існування "асиметричної" інформації має місце в ситуації, коли одна сторона угоди має менш точну і менш повну інформацію, ніж інша сторона [2].

Зауважимо, що факт існування асиметричності інформації у фінансових контрактах призводить до виникнення двох пов'язаних проблем: несприятливий відбір і моральний ризик. Несприятливий відбір є формою реалізації проблеми інформаційної асиметрії, що є у випадку, коли сторони, які найбільш ймовірно можуть забезпечити небажаний результат, можуть бути обрані з найбільшою ймовірністю. Несприятливий відбір у фінансовій системі може бути у випадку, коли потенційно погані кредитні ризики є саме тими, які найбільш активно шукають позику.

Незважаючи на те, що проблема морального ризику здавна відзначається у страховій діяльності, вона також присутня і в діяльності інших фінансових посередників, зокрема банку. Так, укладаючи кредитну угоду, кредитор потрапляє під ризик того, що позичальник має намір зайнятися діяльністю, яка є небажаною з точки зору кредитора – діяльністю, яка ставить під сумнів повернення позики [3]. Ця проблема постає тому, що кредитор і позичальник мають різну мотивацію. Моральний ризик виникає, оскільки позичальник має намір інвестувати у високо ризиковий проект, який, у разі успіху, принесе вигоду позичальнику, а кредитор переймається більшою мірою ризиком того, що проект буде невдалим.

Сучасне розуміння суті і призначення інформації базується на засадах інформаційної економіки, котра розглядає питання пов'язані з відмінностями у інформації доступній покупцям і продавцям, які приводять до існування іншого типу інформаційної проблеми в економіці – потреби у інформації про майбутнє. Інформація такого типу є надзвичайно важливою для фінансових ринків, оскільки сутність фінансового контракту і полягає в тому, що це обіцянка заплатити в майбутньому, а отже, його вартість тепер значною мірою залежить від очікувань стосовно того, чого буде вартість цього контракту у майбутньому.

У цьому контексті теоретики так званої школи нестабільних ринків Ч. Кіндлберген і Х. Мінські [3; 4] зауважують, що ми нічого не можемо знати наперед про ті важливі фактори, які формують майбутню поведінку фінансових активів. Проте, за своєю природою фінансові ринки вимагають від їх учасників робити прогнози стосовно невизначеного майбутнього.

Таким чином можемо констатувати, що аналіз функціоналу факторів запровадження фінансового регулювання (існування екстерналії і інформаційної асиметрії між покупцем і продавцем) засвідчив, що їх реалізація може призвести до неспроможності конкурентного ринку генерувати суспільно оптимальний результат з огляду на послаблення здатності фінансових ринків і посередників виконувати їх головну роль у розподілі інформації, ризику і ліквідності в умовах економічних дисбалансів. Додамо, що найбільш вагомою причиною того, що ринки можуть функціонувати недосконало, є відмінності у доступі до інформації і можливостях її інтерпретації та використання учасниками ринку.

У контексті предмета нашого дослідження важливо зазначити, що в економічній теорії існує декілька взаємодоповнюючих пояснень стосовно необхідності існування банків як фінансових посередників. Більшість з цих пояснень сфокусовані на недосконалості ринку, що призводить до появи фінансових посередників. Фінансові посередники з'являються ендогенно для того, щоб вирішувати проблеми, зумовлені недосконалістю фінансового ринку, які породжуються різними типами проблем

асиметричності інформації. За таких умов регулювання є раціональною реакцією уряду на нові вияви недосконалості ринку. З'явившись одного разу, регулювання відповідає певним вимогам саме на момент свого виникнення, у той час як форми і інструменти фінансового посередництва перманентно змінюються. Недосконалість у регулюванні буде виявлятися в тому, що фінансові інститути будуть брати на себе надлишковий ризик, або в зростанні і розвитку монопольного впливу, що є природним для економіки за таких обставин. З цієї точки зору банківське регулювання є повністю виправданим з огляду на існування недосконалості ринку [5, 28–29].

Сам процес появи фінансових посередників стимулюється потребою у вирішенні проблем асиметричності інформації. Головне призначення фінансових посередників полягає в збиранні, систематизації і встановленні взаємозв'язків між позичальниками та фінансовими активами. Фінансові ринки і фінансові інститути схильні до більш тісного взаємозв'язку, ніж у випадку з іншими секторами економіки. Події на одному полюсі фінансового ринку або в одній фінансовій установі можуть мати суттєві зовнішні впливи на усю фінансову систему і на економіку загалом. У поєднанні із загрозливими наслідками "стадної поведінки" це пояснює існування так званого системного ризику. Так, у міжнародній практиці ситуація банківської паніки вважається індикатором нездатності регулятора управляти системними ризиками і стримувати поширення "ефектів зараження". Після глобальної кризи 2008–2009 рр. системні ризики опинилися у центрі регулюючих органів багатьох країн світу, а їх стримування стало цільовим орієнтиром макропруденційної політики. У вересні 2010 р. Базельський комітет з питань банківського нагляду запропонував кардинально змінити систему банківського регулювання, включивши до неї макропруденційний компонент.

Подальший аналіз досліджень у цій сфері підтверджує тезу про те, що основний сенс існування фінансових посередників і, зокрема банків, залежить від їх здатності подолати проблему "безбілетників" у виробництві інформації. Інформація, зокрема економічна, має властивості суспільного товару (блага) [6, 239–240]. Факт використання її однією особою не зменшує її цінність і доступність для інших. Крім того, через поширення інформація стає настільки дешевою, що намагання обмежити доступ до неї певних осіб (або груп осіб) буде коштувати занадто дорого. Неможливість виключити з кола користувачів інформації осіб, які не сплатили за це, створює проблему "безбілетників". Нам видається, що саме це утримує ринок від виробництва (надання) такої кількості інформації, яка б зняла проблему асиметрії, а з іншого боку, нестача інформації на ринку може вимагати регуляторних втручань уряду з метою розкриття інформації.

Проблема двосторонньої асиметричності інформації особливо притаманна банківському сектору економіки. Так, з боку активів балансу банку існує ситуація, коли позичальники можуть не виконати свої зобов'язання перед банком, а вкладники не в змозі адекватно оцінити ці кредитні ризики, оскільки якість кредитного портфеля є приватною інформацією. З боку зобов'язань (пасивів) балансу банку – власники заощаджень і вкладники можуть анулювати свої вклади за мінімальний проміжок часу, а це призведе до того, що банки не в змозі дотримуватися потенційно можливої потреби в ліквідності щодо депозитів. У такому разі криза ліквідності може створити загрозу виникнення кризи платоспроможності і, зрештою, призведе до банкрутства банку.

Переважає більшість вкладників коштів не в змозі оцінити вартість базових активів банку (акції й інші цінні папери, товари, фондові індекси або ф'ючерси). Тоді погані

новини (правдиві чи ні) можуть спровокувати вкладників до зняття депозитів. “Втеча від банків” може статися у випадку, коли достатня кількість вкладників втрачає віру в міцність банку.

Зрештою, погані новини стосовно одного банку (або декількох банків) можуть породити ефект снігової кулі і викликати ланцюговий ефект стосовно інших банків. Цей ефект призводить до широкомасштабної втрати впевненості в банківській системі і створює фінансову паніку. Прикладом такої паніки може слугувати зменшення питомої ваги депозитів фізичних осіб у пасивах банків у процесі реалізації негативних наслідків глобальної економічної кризи в Україні. Так, на 01.01.2014 р. банківська система України складалася зі 180 кредитних корпорацій, які мали в розпорядженні майже 422 млрд. депозитів у гривні та 31 млрд. дол. в еквіваленті валютних вкладів, що тоді становило 46% ВВП. На середину 2015 р. залишилося 128 діючих фінустанов, на балансах котрих перебувало майже 360 млрд. гривневих депозитів (-15%) та 15,6 млрд. дол. валютних депозитів (-50,0%), більшість із яких становили депозити фізичних осіб [2]. Доволі строкатою є ситуація з впливом гривневих і валютних вкладів фізичних осіб за рейтинговими групами банків за класифікацією НБУ у першому півріччі 2015 р. (табл. 1).

Крах фінансових ринків і нестабільність призводять до системної кризи, яка зачіпає не лише окремих вкладників, але й “здоров’я” всієї економіки. Інакше кажучи, можна спостерігати певні сценарії розвитку негативних подій у банківській системі (табл. 2).

За останні півтора року банківська система України зафіксувала глибоке падіння депозитної бази. Основні його причини – війна, масштабна очистка банківської системи регулятором та пов’язані з ними страхи українців.

На наше глибоке переконання, політика державного втручання в ці процеси є не тільки макроекономічним завданням стосовно захисту окремих вкладників, а й перетворюється на варіант макроекономічного підходу до зменшення гостроти вияву негативних макроекономічних екстерналій банкрутства банків і фінансової паніки загалом у суспільстві.

Це, відповідно, актуалізує проблему вибору інструментарію регулювання банківської системи.

У сучасних фінансово-економічних умовах, спричинених економічними тенденціями та сформованими за наслідками масштабної фінансової кризи, потреба в регулюванні банківської сфери зумовлюється такими важливими чинниками:

1) виконанням банками важливих для національної економіки функцій (забезпечення грошового обігу і стабільності грошової одиниці, платіжна функція, виконання трансферних функцій);

2) неспроможністю вкладників і кредиторів контролювати банки (інформаційна асиметрія, моральний ризик, відсутність експертних знань для здійснення контролю);

3) загрозою ризиків банківської діяльності для стабільності економіки (системні ризики, не зумисне викликані ризиком банківської діяльності, ризики, які є результатом зловживання менеджментом та /або власниками капіталом банку);

4) міжнародним характером банківської діяльності, що виявляється в обов’язковій імplementації національного банківського законодавства до вимог міжнародної практики ведення банківського бізнесу;

5) ефектом масштабу та диверсифікацією задля зменшення наслідків від негативних процесів у державних фінансах з наступним відновленням макрофінансової стабільності та оздоровленням банківського сектору країни.

Таблиця 1
Динаміка гривневих і валютних депозитів населення у I-му півріччі 2015 року за окремими рейтинговими групами банків

Група	Валютні вклади (тис.дол.)				Гривневі вклади (тис.грн.)			
	Банки	01.07.2015	Динаміка в I-му півріччі 2015 року		Банки	01.07.2015	Динаміка в I-му півріччі 2015 року	
			тис.дол.	%			тис.грн.	%
I	Приватбанк	3033667	3586965	-15,4	Україсімбанк	7074656	7968165	-11,2
	Україсімбанк	741261	881593	-15,9	Банк Фінанси та кредит	5378953	6148492	-12,5
	Сбербанк Росії	450620	576271	-21,8	ОТП Банк	2316713	2975573	-22,1
	ПУМБ	394597	492597	-19,9	Укрсоцбанк	5251006	5665220	-7,3
	Укрсоцбанк	348851	421183	-17,2	Промінвестбанк	3586933	3645389	-1,6
II	Південний Банк Кредит Дніпро	140081	186922	-25,1	Платинум Банк	2848977	3245386	-12,2
	Фідобанк	51642	82933	-37,7	Креді Агріколь Банк	1824508	2089096	-12,7
	Платинум Банк	82730	106994	-22,7	Фідобанк	901736	1042940	-13,5
	Універсал Банк	65445	83465	-21,8	Універсал Банк "Хрещатик"	584711	691549	-15,4
						2256802	2355352	-4,2
III	Таскомбанк	37914	67736	-44,0	МТБ	199701	388807	-48,6
	Банк Восток	60665	89833	-32,5	Правекс-Банк	875076	1041315	-16,0
	Банк Національні інвестиції	57449	78008	-26,4	Банк Форвард	657840	815661	-19,3
	Правекс-Банк	47388	67842	-30,1	Інвестицій та заощаджень	140923	293773	-52,0
	Акцент-Банк	39182	54043	-27,5	Піреус Банк МКБ	291711	394635	-26,1

Джерело. Складено автором за даними: [7].

Сценарій розвитку негативних подій у банківській системі

Подія	Визначення	Тип ризику/рівень	Визначення
Втеча з банку	Велика кількість вкладників неочікувано і одночасно вимагають повернення депозитів	Несистемний/ Мікрорівень	Ризик, що стосується одного банку
Банківська паніка	Втеча з банку, що розповсюджується, і викликає втечу вкладників з інших банків	Системний/ Макрорівень	Ризик колапсу усієї фінансової системи або фінансового ринку
Зараження усієї банківської системи	Шоки, що провокують ефект розповсюдження на інші регіони країни або ринки		

З огляду на це та для підтримки ефективного функціонування банківської системи уряди країн намагаються розробити широке коло заходів, що використовуються залежно від пріоритетності цілей та гостроти проблеми. В економічній літературі можна знайти як превентивні (ex-ante), так резолютивні (ex-post) заходи з регулювання банківської діяльності (рис. 1).

Історично головною причиною урядових втручань було бажання запобігти системному ризику за рахунок ex-post рятувальних операцій фінансових посередників. Превентивні заходи були за своєю природою структурними і полягали в обмеженні конкуренції. Нині наголос у регулюванні робиться на захисті індивідуальних споживачів шляхом страхування депозитів, ринкової ефективності і пруденційних заходах [8].

Головним елементом макропруденційної політики є посилення нагляду за системно значущими фінансовими інститутами, що має на меті завчасно виявляти проблеми та здійснювати інтервенції, спрямовані на недопущення фінансових криз. Так, у США спеціально для моніторингу системно значущих фінансових інститутів і централізації контролю над ними було створено Координаційний комітет з нагляду за великими установами (LISCC), до складу якого ввійшли співробітники ради керуючих ФРС і резервних банків. Посилення нагляду за системно значущими фінансовими інститутами та розширення їх потенціалу щодо абсорбції власних збитків включено також до мандата Європейської Ради з питань системних ризиків (ESRB), яку створено у 2010 р. в рамках Європейської системи фінансового нагляду [9]. Таким чином, після останньої глобальної кризи нагляду за діяльністю системно важливих фінансових установ у світі відводиться особлива роль.

Потреба в урядовому втручанні так само, як і вибір регуляторного інструменту, залежить як від рівня загрози виникнення системної кризи, так і від потреби в захисті індивідуальних інвесторів. Для різних фінансових інститутів ймовірність виникнення цих ризиків є різною. Звісно, депозитна діяльність, яка є основою банківської діяльності, є найбільш чутливою до системного ризику. Так, невідповідність строків платежів і банківських активів робить їх вразливими до рішень вкладників стосовно вилучення коштів, що може сприяти переростанню вилучень у "втечу з банку". У такому випадку через значний рівень взаємопов'язаності у банківській системі навіть абсолютно

безпроблемні банки можуть виявитися беззахисними щодо банкрутства в будь-якому місці банківської системи або навіть за її межами (ефект екстерналій). У такому ланцюжку проблем втрати для економіки від банкрутств банків можуть бути величезними. Також зазначимо, що існує загроза того, що банківська криза може викликати значні неконтрольовані коливання кількості грошей і кредиту. За таких умов, потреба в банківському регулюванні виникає не тільки як відповідь на потребу в захисті вкладників, але значно більшою мірою як наслідок існування нагальної потреби в захисті від системного ризику колапсу всієї фінансової системи. Власний досвід України у 2008–2009 і 2014–2015 рр. засвідчує, що ситуація банківської паніки є особливо небезпечною при втягуванні до ланцюга зниження ліквідності та погіршення фінансового стану системно значущих фінансових інститутів, ігнорування проблем яких веде до повноцінної банківської кризи.

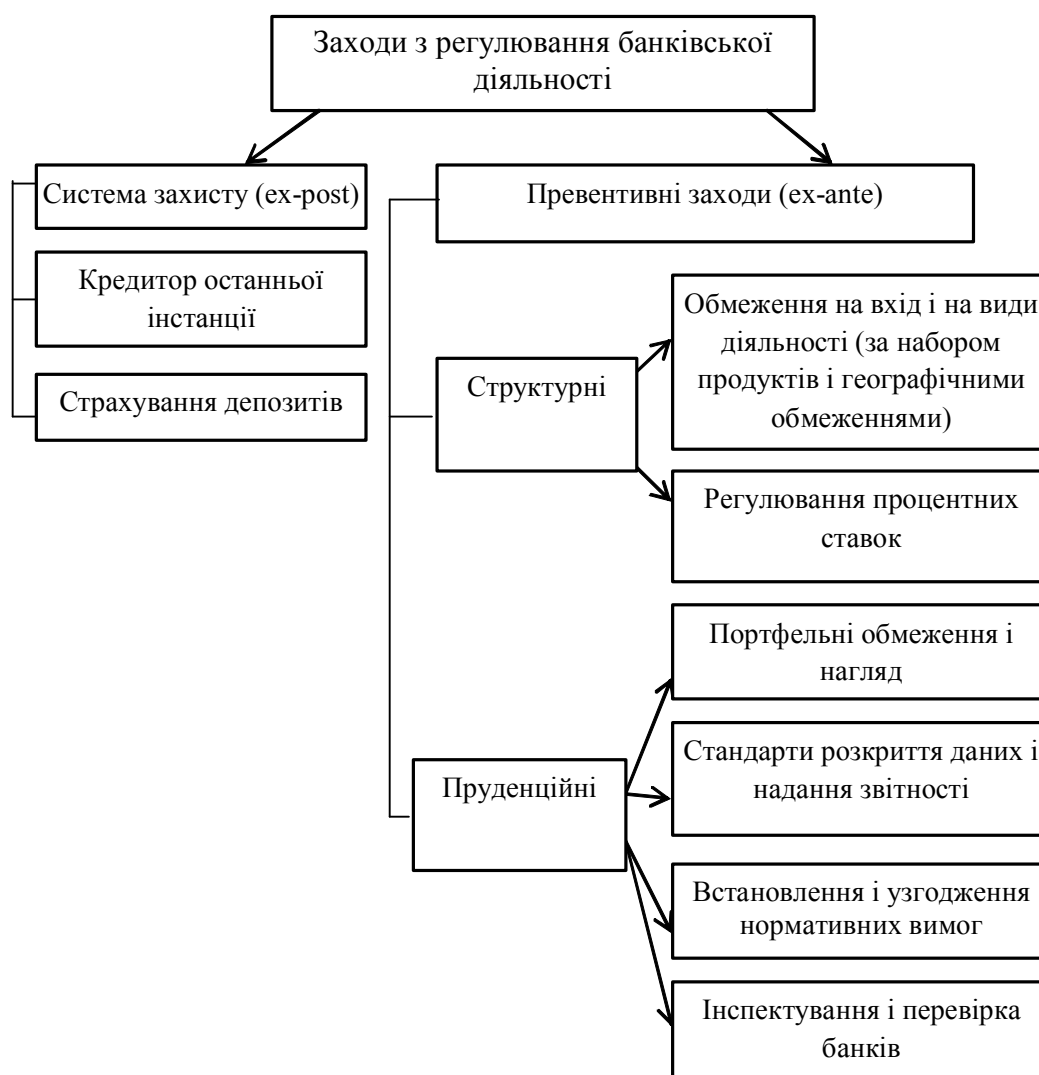

Рис. 1. Діюча система заходів з регулювання банківської діяльності

Дослідження еволюції концепції регулювання банківської системи України дало змогу зробити висновок, що реформа національної регуляторної системи повинна мати більше стратегічний, ніж тактичний характер. Вирішення цього завдання потребує нової парадигми, відмінної від тактичного реформування з його самообмеженнями у рамках процесу безконечного покращення існуючих регуляторних вимог. Іншими словами, мова йде про регуляторний режим і регуляторну стратегію у виробленні новітньої регуляторної парадигми.

Насамперед зміни у регулюванні банківської діяльності мають базуватись на певних принципах і підходах, у рамках яких його варто здійснювати:

- спрямування функціонування регуляторної системи на досягнення двох основних цілей, а саме: зменшення ймовірності банкрутства банку і мінімізацію втрат від цих банкрутств у разі їх настання;

- акцентування уваги на проблемі системно значимих фінансово-кредитних установ, оскільки вони є джерелами морального ризику (ризик несумлінності) через прийняття на себе надмірного ризику, і, крім того, вони перекладають відповідальність за свої невдачі на плечі платників податків;

- позбуття практики приватизації банківських прибутків і соціалізації банківських ризиків як рецидиву реалізації приватної теорії регулювання;

- втрат компенсування від банкрутства банків переважно за рахунок приватних зацікавлених сторін (акціонерів і кредиторів), неплатників податків – у рамках суспільної теорії регулювання;

- закладення в регуляторну систему принципу конкурентного нейтралітету, де всі інститути (а не тільки банки), які потенційно здатні створювати проблеми на рівні системної стабільності, мають бути залучені в орбіту регулювання. Системні ризики необхідно брати до уваги незалежно від того, де вони виникають, а це означає, що дію положень макропруденційного регулювання і нагляду необхідно розповсюдити і на діяльність небанківських фінансових посередників. Втім, це зовсім не означає, що до усіх банків має бути однаковий підхід, оскільки їх потенційна здатність до створення системних загроз, як правило, є різною;

- передбачення в регуляторній системі надійного, чітко обумовленого в часі процедурного механізму впливу на інститути, які перебувають у стадії банкрутства, що дасть можливість мінімізувати втрати для платників податків;

- недопущення при банкрутстві банків руйнування системи надання послуг клієнтам або виникнення додаткових видатків для платників податків.

Шлях до вирішення цієї проблеми, на наш погляд, полягає в тому, щоб визначитися з глибиною реалізації кожного із запропонованих базових принципів, використовуючи доступні і притаманні банківській системі регуляторні інструменти. За таких умов вирішення цього завдання вимагає вироблення нової парадигми, відмінної від тактичного реформування з його самообмеженням у рамках процесу безконечного покращення існуючих регуляторних вимог (нормативи за капіталом, ліквідністю, платоспроможністю і т. п.).

Очевидно, що в умовах нинішньої кризи забезпечення гарантій вкладникам і відновлення довіри до банківського сектору – це питання національної безпеки. Особливо “приклався” до загострення проблеми у забезпеченні гарантій вкладникам банків сам регулятор – НБУ. Саме НБУ не в змозі був забезпечити належний нагляд за фінустановами, а згодом – своєчасну передачу проблемних “пацієнтів” у відання тимчасової адміністрації, банально порушуючи і зневажаючи закон. Перші банкрутства

банків наказами, що наша держава в особі НБУ не гарантує захищеності, а в особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) – повернення вкладів і в межах до 200 тис. грн. Тому поширеного характеру набуло таке явище, як дроблення вкладів, коли масово перекидалися в межах одного банку частини заощаджень, що перевищують 200 тис. грн., на рахунки родичів. У разі визнання банку неплатоспроможним, вони на рівні з усіма можуть претендувати на відшкодування коштів, оскільки законом такі операції не заборонено. Такі операції почали здійснюватися дуже активно в найбільшому “Дельта банку”. Правда, Уряд своїм законопроектом № 2045-а спробував заборонити відшкодування коштів за вкладами в результаті дроблення. Під натиском вкладників ця норма не пройшла, а натомість пройшла норма, що дає змогу визнавати такі переоформлені договори нікчемними. У цьому випадку для їх виявлення ФГВФО ще належить розробити порядок [10].

Така пасивність влади в особі НБУ на ринку регулювання банківської діяльності укотре засвідчує той факт, що фонд, маніпулюючи законодавством і таємними постановами регулятора, шукає будь-які зачіпки, аби не відшкодувати вкладів. Отже, НБУ і ФГВФО своїми неадекватними діями на банківському ринку провокують паніку серед вкладників, оскільки не забезпечують захищеності і не гарантують громадянам повернення їх вкладів [11]. “Очищення” регулятором банківської системи може обернутись для неї повною втратою довір'я з боку вкладників. Треба сказати, що Верховна Рада України 16 липня 2015 року внесла зміни до низки законів для вдосконалення системи гарантування вкладів, однак вони не знімають проблем, що накопичилися за останній час у відносинах ФГВФО з вкладниками.

Загалом вивчення причин, що впливають на покращення регуляторного процесу в банківській діяльності, наглядно демонструє, що потреба в урядовому втручанні – регулюванні, так само як і вибір регуляторного інструменту, залежить як від рівня загрози виникнення системної кризи, так і від потреби в захисті індивідуальних інвесторів. У цьому регуляторному процесі більше уваги має акцентуватися на розробці тих складових регуляторної системи, які зможуть забезпечити мінімізацію втрат від банкрутства банку у разі його настання. За таким сценарієм уряд взяв би на себе забезпечення цього варіанта реалізації регуляторної стратегії. Мінімізацію ймовірності банкрутства мають перейматися самі банки у рамках концепції пруденційного регулювання, а відповідальність за достатність капіталу і управління ризиками повинна покластися на менеджмент і власників банку.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що процес утримання заощаджень фізичних осіб у банківській системі України на сьогодні має переважно інерційний характер і не ґрунтується на нормальних економічних механізмах. Існуючі макроекономічні диспропорції в Україні з часом розмиватимуть депозитну базу банків, підживлюватимуть споживчий попит за рахунок скорочення заощаджень і унеможливятимуть акумуляцію банківською системою ресурсів, необхідних для модернізації економіки та кредитування бізнесу. Тому досвід багатьох країн, які переживали банківські кризи, засвідчує, що при перших ознаках неплатоспроможності окремого банку для стримування системних ризиків регулятор має діяти швидко і рішуче вимагаючи від акціонерів докапіталізації проблемного банку, або перейти до процедури його ліквідації. Крім того, нагромадження, а не вирішення довготривалої проблеми з повернення вкладів у системно важливі фінансові установи може викликати повноцінну банківську паніку, що за умов нестійкої фінансової рівноваги, трансформується у поглиблення банківської кризи, в подальше зниження курсу національної валюти.

Емпіричний аналіз змін у сприйнятті та інтерпретації теорій регулювання, що були покладені в основу запроваджуваних регуляторних реформ у банківській системі, які призвели до початку глобальної фінансової кризи 2007–2008 рр., ставить під сумнів існуючий підхід до банківського регулювання. Цей підхід формувався під впливом положень теорії приватного регулювання (мікропруденційна логіка у Базель 1 і 2). Настає потреба у запровадженні більш системного і глобального підходу до регулювання галузі через запровадження макропруденційних підходів у Базель 3, тобто це засвідчує необхідність циклічного повернення маятника в бік суспільного регулювання. Головними інструментами прямого пруденційного контролю мають бути: нормативи достатності акціонерного капіталу, що виступає в ролі захисного буфера від втрат, а також адекватні стандарти достатності капіталу, що дають змогу компенсувати моральну загрозу, яку створює державна система гарантій для вкладників та інших кредиторів банку. Роль уряду у концепції реалізації моделі пруденційного регулювання банківської діяльності в Україні має обмежуватися наглядом за цією приватно регульованою системою.

Література

1. Швець Н. Сучасні завдання банківського нагляду / Н. Швець // Вісник НБУ. – 2010. – № 9. – С. 34–39.
2. Шавалюк Л. Гроші, яких немає / Л. Шавалюк // Український тиждень. – 2015. – № 31. – С. 8–10.
3. Волосович С. Особливості і тенденції розвитку національної системи страхування банківських вкладів в умовах євроінтеграції / С. Волосович, В. Тринчук // Вісник НБУ. – 2007. – № 8. – С. 28–34.
4. Диба М. Інформаційні ризики в банківській діяльності / М. Диба, М. Зубок, С. Яременко // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 28–35.
5. Регулювання діяльності банків в умовах глобальних викликів : моногр. / [Л. О. Примостка, М. І. Диба, О. О. Чуб та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2012. – 459 с.
6. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 3 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видав. центр “Академія”, 2002. – 952 с.
7. УНБУ назвали банки з найбільшим відтоком депозитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zik.ua/ua/news/2015/08/09/u_nbu_nazvaly_banky_z_naybilshym_vidtokom_depozytiv_614484
8. Щодо формування макропруденційного підходу до управління фінансовою системою: Аналіт. зап. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/996/>
9. Богдан Т. Фінанси без кредиту довіри / Т. Богдан // Дзеркало тижня. – 2015. – № 26, 18 липня. – С. 7.
10. Перстньова Н. Фонд і шахраї, або про сумний кругообіг грошей / Н. Перстньова // Дзеркало тижня. – 2015. – № 27, 25 липня. – С. 8.
11. Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” від 20.09.2001 р., № 2740-III (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 5.
12. Барановський О. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 8–19.

13. Барановський О. На шляху до нової фінансової архітектури / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2010. – № 11. – С. 8–15.
14. Kindleberger C. P. *Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises*/ Charles P. Kindleberger, Robert Aliber - Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2005. – 355 p.
15. Конопатська Л. Деякі питання регулювання банківської діяльності в період світової економічної кризи / Л. Конопатська, К. Раєвський // Вісник НБУ. – 2010. – № 2. – С. 22–27.
16. Minsky H. *Stabilizing an Unstable Economy*/ Hyman P. Minsky – New Haven, Connecticut: Yale University press, 2008 – 350 p.
17. Онікієнко С. В. Проциклічний характер регулювання і незбалансованість опор базельської концепції регулювання / С. В. Онікієнко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 9 (136). – С. 27–30.

References

1. Shvets' N.R. *Suchasni zavdannia bankivs'koho nahliadu* [Current job of bank supervision] Kyiv: Visnyk NBU, 2010, № 9, pp. 34–39 [in Ukrainian].
2. Shavaliuk L. *Hroshi, iakykh nemaie* [Money not found] *Ukrains'kyj tyzhden'*, 2015, №31, pp. 8-10 [in Ukrainian].
3. Volosovych S. *Osoblyvosti j tendentsii rozvytku natsional'noi systemy strakhuvannia bankivs'kykh vkladiv v umovakh ievrointehratsii* [Features and trends of national system of insurance of bank deposits in terms of European integration]. Kyiv: Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy: Naukovo-praktychnyj zhurnal, 2007, №8, pp. 28-34 [in Ukrainian].
4. Dyba M. *Informatsijni ryzyky v bankivs'kij diial'nosti* [Information risks in banking]. Kyiv: Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy, 2007, № 9, pp. 28-35 [in Ukrainian].
5. Prymostka L.O. *Rehuliuвання diial'nosti bankiv v umovakh hlobal'nykh vyklykiv* [Regulation of banks in terms of global challenges] *Monohrafiia*, L.O. Prymostka, M.I. Dyba, O.O. Chub. Kyiv: KNEU, 2012, 459 p.
6. *Ekonomichna entsyklopediia: U tr'okh tomakh, Tom 3* [Economic Encyclopedia: In three volumes, T. 3] Redkol.: S.V. Mochernyj (vidp. red.) ta in.. Kyiv: Vydavnychyj tsentr Akademiia, 2002, 952 p. ISBN 966-580-145-7 [in Ukrainian].
7. *U NBU nazvaly banky z najbil'shym vidtokom depozytiv* [In NBU called the banks with the largest outflow of deposits], from http://zik.ua/ua/news/2015/08/09/u_nbu_nazvaly_banky_z_naybilshym_vidtokom_depozytiv_614484 [in Ukrainian].
8. *Schodo formuvannia makroprudentsijnogo pidkhodu do upravlinnia finansovoiu systemoiu* [Regarding the formation of macro-prudential approach to financial management system] Kyiv: Analit. zap., from <http://www.niss.gov.ua/articles/996/> [in Ukrainian].
9. Bohdan T. *Finansy bez kredytu doviry* [Finances with no credibility]. Kyiv: Dzerkalo tyzhnia, 2015, №26, p. 7 [in Ukrainian].
10. Perstn'ova N. *Fond i shakhrai, abo pro sumnyj kruhoobih hroshej* [Foundation and swindlers, or the sad cycle of money]. Kyiv: Dzerkalo tyzhnia, 2015, №27, p. 8 [in Ukrainian].
11. *Zakon Ukrainy "Pro Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osib" vid 20.09.2001r. №2740-III (zi zminamy ta dopovnenniamy)* [The Law of Ukraine "About the Fund

- Deposit Guarantee*” of 20.09.2001r. №2740-III (with amendments)]. Kyiv: Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2002, №5 [in Ukrainian].
12. Baranovs'kyj O. *Antykryzovi zakhody uriadiv i tsentral'nykh bankiv zarubizhnykh krain* [Anti-crisis measures of governments and central banks of foreign countries]. Kyiv: Visnyk NBU, 2009, №4, pp. 8-19 [in Ukrainian].
 13. Baranovs'kyj O. *Na shliakhu do novoi finansovoi arkhitektury* [Towards a new financial architecture]. Kyiv: Visnyk NBU, 2010, №11, pp. 8-15 [in Ukrainian].
 14. Kindleberger C.P. *Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises*/ Charles P. Kindleberger, Robert Aliber - Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2005 -355 p. ISBN 0-471-46714-6 [in English].
 15. Konopats'ka L. *Deiaki pytannia rehuliuвання bankivs'koi diial'nosti v period svitovoi ekonomichnoi kryzy* [Some issues of banking regulation during the world economic crisis]. Kyiv: Visnyk NBU, 2010, №2, pp. 22-27 [in Ukrainian].
 16. Minsky H. *Stabilizing an Unstable Economy*/ Hyman P. Minsky - New Haven, Connecticut: Yale University press, 2008 - 350 p. ISBN: 978-0-07-159299-4 [in English].
 17. Onikiienko S. V. *Protsyklichnyj kharakter rehuliuвання i nezbalansovanist' opor bazel's'koi kontseptsii rehuliuвання* [Pro-cyclical nature of regulation and imbalance pillars of the Basel regulatory approach]. Kyiv: Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zbirnyk naukovykh prats',) Nauk. red. I.H. Mantsurov, 2012, 198 p., pp. 27-30 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 21 вересня 2015 р.